

SANTRAUKA. Šiame straipsnyje svarstomos dvi skirtingos realizmo interpretacijos: Gilles'io Deleuze'o transcendentalinis empirizmas ir Iaino Hamiltono Grant'o transcendentalinis materializmas. Nors abiem būdinga integrali orientacija link transcendentalumo perkainojimo, o ne eliminacija iš realizmo tyrinėjimų, jie skiriasi realybės kvalifikacijomis ir transcendentalumo prasmėmis. Visgi teigiame, kad jie gali būti suderinti laikantis požiūrio, jog transcendentalinis empirizmas yra internalistinės, o transcendentalinis materializmas – eksternalistinės ontologijų versijos.

RAKTAŽODŽIAI: realizmas, empirizmas, materializmas, ontologija, transcendentalumas.

ĮVADAS

Šiame darbe bus siekiama palyginti dviejų transcendentalinių projektų pajėgumą realizmo steigčiai. Pirmą, aptarsime Gilles'io Deleuze'o transcendentalinį empirizmą, po to Iaino Hamiltono Grant'o transcendentalinio materializmo pateiktis. Galiausiai aptarsime juos vienijančius ir skiriančius apibrėžimus realizmo atžvilgiu. Bus siekiama atsakyti, kokias realizmo sampratas galime išvelgti viename ir kitame projekte ir ar šios yra pakankamos įvertinti realybės autonomiją, atsižvelgiant į transcendentalumo padėtį.

Nagrinėdami šiuolaikinių realizmų problematikos plėtotę pastebime, kad realizmo problema visų pirma iškylo kaip siekis įveikti koreliacionizmą (mąstymo ir būties santykio būtinybę). Svarbu pažymėti, kad čia, kaip ir klasikinėje realizmo interpretacijoje, realizmas yra suvokiamas kaip savarankiškos realybės teigimas, tad kalbant apie realizmo apibrėžimą turime atkreipti dėmesį į tai, kad pirmiausia susiduriame ne su konkrečia realybės kokybine apibrėžtimi, o tik su jos nepriklausomybės kriterijumi. Būtis, kuriai suteikiamas autonomiškas vaidmuo, turi būti traktuojama be galimybės pateikti vieną ją konkretizuojantį apibrėžimą. Tai nereiškia, jog subjekto (mąstymo) vaidmuo išnyksta, greičiau yra bandoma naujai kvalifikuoti jo santykį su būtimi, kaip atsisakančią būtinybę apibrėžiamo santykio

pasikeitus modalumui į šio ryšio galimybę. Subjektas gali egzistuoti taip pat, kaip ir neegzistuoti. Būtį apibūdina vienintelis jos ontologinis vardiklis, pasak Quintino Meillassoux, – tai, kad ji yra (Meillassoux 2008: 67). Taip pat galime kalbėti ir apie subjektą, kaip priklausomą nuo būties būtinybės reikalavimų ir jos faktiškumo, egzistavimo partikuliarizacijos.

Ontologinė taisyklė būti, paliesdama subjektą, kaip ir bet kurį kitą esinį, nieko nepasako apie epistemologiją, nuo kurios išskirtinai yra priklausomas subjekto matmuo. Ar susidurdami su ontologine būtinybe galime atsisakyti epistemologinės būtinybės? Ar subjekto faktiškumas gali leisti nusišalinti nuo epistemologinių teiginių formulavimo? Vis dėlto netgi kalbėdami apie ontologijos būtinumą susiduriame su integraliu reikalavimu atrasti vietą ir subjektui, o kartu ir jo įsteigiamai taisyklių erdvei. Todėl jau pati ontologinė būtinybė yra nuo pirmųjų žingsnių susieta su epistemologijos raiška, pasirodančia subjektyvumui artimu partikuliarizacijos būdu. Tai, kas pasirodo kaip konkreti būties išraiška, yra kartu ir perspektyvizacijos atsiradimas, kuris leidžia formuoti kokybinius sprendinius apie būtį. Taip susiduriame su transcendentalumu, kuris, atrodytų, mus iš naujo grąžina prie koreliacinės priklausomybės.

Norint išvengti su koreliacionistine būtinybe asocijuojamų problemų ir kartu siekiant išlaikyti mąstymo bei būties santykio galimybės statusą, reikia atkreipti dėmesį į epistemologinį reprezentavimo vaidmenį, kuris, kaip ontologinių esinių egzistavimo ir neegzistavimo atvejais, pateikia reprezentacijos ir nereprezentuojamumo narius. Tai, kad vienas ar kitas esinys egzistuoja, neužtikrina jo absoliučios būtinybės egzistuoti, todėl ontologija niekada nėra galutinai apibrėžiama vieno esinio kokybine apibrėžtimi. Šis ontologinis neapibrėžtumas epistemologiniu požiūriu leidžia kalbėti apie konkrečių esinių reprezentacijas ir tuo pačiu metu nereprezentuojamumo dalyvavimą, kuriuo gali būti apibrėžiamas tas pats ontologinės būties negalėjimas reprezentuoti savęs pačios. Todėl čia nereprezentuojamumas epistemologiniu lygmeniu atstovauja ontologiniam būties neužbaigtumui ir tuo pačiu metu užtikrina realybės autonomiją nuo subjekto, taip išvengdamas būtino koreliacinio santykio tarp būties ir mąstymo. Kartu čia neatsisakoma ir transcendentalumo integracijos į pačią realybės analizę.

Nepametant šių ontologinių ir epistemologinių skirčių, reikia atidžiau panagrinėti du itin reikšmingus projektus, tarp kurių transcendentalumas pasirodo kaip klausimo apie ontologiją dalis. Naujųjų materializmų gretose galime matyti Deleuze'o transcendentalinio empirizmo projekto tąsą, kur ontologijos analizei suteikiamas centrinis vaidmuo. Žinoma, pastebėtina, jog transcendentalinis empirizmas kritiškai vertina epistemologijos dalyvavimą ontologijoje, ypač atsižvelgiant į reprezentatyvumo galimybę per santykį su realybės veikseną. Todėl minėtoji skirtis tarp reprezentacijos ir nereprezentuojamumo praranda galimybę būti aktualizuota

integralioje subjekto pozicijoje. Šiam projektui artimas Grantas ir Schellingo natūr-filosofijos pagrindu atkuriamas transcendentalinis materializmas svarbiausiu savo tikslu laiko siekį atsekti nereduktyvaus idealizmo galimybę, kurios pagrindas gali būti, mūsų teigimu, matuojamas nereprezentuojamumo būtinybe kaip būtina pačios gamtos sąlyga toliau sekančiam transcendentalumui.

Abiejų projektų prieigos yra kritiškos kantiškosios perspektyvos, leidžiančiai dinaminei genezei tirti paties transcendentalumo kaitos procesus, uždarumui. Kanto filosofijos tikslas, įtvirtinantis epistemologijos svarbą transcendentalumui, suteikia statišką pagrindą, kurio kilmė nėra bandoma paaiškinti, bet greičiau sintezuojama per patį kritinį projektą, taip iš anksto įtvirtinant premisą, kuri atrandama tik galutinėse išvadose (būtina pastebėti, kad Kantas vėlesniuose savo darbuose bando atsakyti į transcendentalumą grindžiančio pagrindo klausimą pasitelkdamas dinaminę eterio *superstratum* teoriją, bet čia taip pat galime išvelgti tik vieno nepaaiškintą pagrindą pakeitimą kitu (Grant 2006: 70–72)). Pagrindo klausimas yra aktualus tiek Deleuze'ui, tiek Grantui, pasitelkiantiems dinamines pagrindo kaitos sampratas, tačiau čia galime pastebėti ir ryškius skirtumus, išryškėjančius nustatant transcendentalinio pagrindo ribas. Šioji skirtis itin ryški kvalifikuojant šių autorių santykį su ontologija ir epistemologija.

TRANSCENDENTALINIS LAUKAS GILLES'IO DELEUZE'Ų TRANSCENDENTALINIAME EMPIRICIZME

Žvelgiant į Deleuze'ą pristatomos imanencijos projektą, nieko nuostabaus, kad čia veikia išskirtinė realizmo interpretacija, grįsta pirma einančia skirtumo logika. Kadangi mūsų analizei svarbus transcendentalumo santykis su tam tikra realybės apibrėžtimi ir koreliacionizmo įveikos įvertinimo galimybė, kaip būties ir mąstymo santykio galimybė, o ne būtinybė, tai turime atsižvelgti į Deleuze'ą pateiktą transcendentalumo lauko sampratą, kuri formuluojama atsiskiriant nuo kantiškosios epistemologijos pateikties ir, pirmiausia, įvertinus jos genetinę raišką.

Deleuze'ą teigimu, prieš objekto reprezentaciją einančiame lauke susiduriame su idėjomis, kurios yra dramatinės vidinių skirtumų (Deleuze 1994: 26). Šie skirtumai yra pirminiai singularumai, iš kurių yra sudarytas transcendentalinis laukas. Kantas neseka idėjų genezės keliu, todėl šių statusas nėra apibrėžiamas, priešingai nei Deleuze'as, pateikiantis skirtumo pirmumą ir sutelktį jose. Čia idėjos gali būti suprantamos kaip problemos dėl savo dinaminio statuso, jos aprėpia genetinę veiksmą savyje ir įgalina transcendentalinio pagrindo kintamumą. Anot Deleuze'ą, tuo remiantis paraprasmė determinuotą komunikaciją tarp skirtingų gebų (Deleuze 1994: 146), kurios čia veikia plačiau negu kantiškojoje paradigmoje, kuri leidžia tik

mąstymo gebai turėti išskirtinę prieigą prie idėjų. Pačios idėjos dėl savyje sutelkto kintamumo yra būtinai neaiškios ir tai joms leidžia išsiskirti (Deleuze 1994: 146). Jos savaime yra neapibrėžtos ir todėl beprasmiškos savo pirminiu pavidalu. Taip jos geba atlikti prasmės konstituciją ją produkuodamos (Deleuze 1994: 155).

Deleuze'as idėjas apibrėžia pasitelkdamas ir kritikuodamas klasikinę platonizmo interpretaciją, besivadovaujančia dviejų pasaulių metafizika, kur idėjos yra atskiriamos nuo jų kopijų reiškimosi srities. Tradicinė platoniškoji idėjų teorijos samprata sudaryta iš dviejų – pačių idėjų ir jų kopijų – matmenų yra ginčijama dėl akivaizdaus reprezentacinio modelio dominavimo. Čia idėjos yra kaip etiniai idealai, kurie aprėpia nekintamumą bei formalų pastovumą, ir todėl užtikrina santykio su kopijomis asimetriją. Deleuze'as siūlo atsisakyti šios idėjų santykiavimo su kopijomis formulotės siūlydamas trečiąją simuliakrų dimensiją, kurioje idėjų saviraiška gali būti suprantama dinamiškai, be galimybės reikštis reprezentacinio adekvatumo kriterijui, bet išmainomam į imanencijos daugybiškumus (Deleuze 2004: 291–316). Čia idėjos substancija yra abipusė diferentiškų santykių sintezė, užtikrinanti realių objektų produkciją ir esanti šios šaltiniu (Deleuze 1994: 173). Taigi, idėjos tampa tuo idealiu pagrindu, kuris suteikia galimybę rasti tolesnei reprezentacijai, – pačios eidamos prieš reprezentaciją ir galinčios būti produktyvios.

Transcendentaliniame empirizme epistemologinė reprezentacija seka po transcendentalinio lauko steigties, bet kartu egzistuoja jo paties viduje kaip realumo dalis. Prieš reprezentaciją einanti erdvė yra ontologijos pagrindas, kuris sutampa su transcendentalumu. Tiek ontologija, tiek transcendentalumas yra suprantami kaip sudaryti iš daugybiškumų, centruojamų idėjose. Todėl čia realybės ir idealybės santykis (galimas prilyginti koreliacionizmo problemai) yra suprantamas imanentiškai. Idėjose kaip konkrečiose universalijose išplėtimas ir supratimas eina drauge, nes jos į save įtraukia daugybiškumą ir singularumą visose variacijose (Deleuze 1994: 176). Pasak Deleuze'o, idėjos turi dvi puses: 1) jos vykdo progresyvią determinaciją ir suveda idealius besijungiančius laukus; 2) jos kondensuoja singularumus per idealius įvykius, paveikiančius idėją „išsprogti į aktualumą“ (Deleuze 1994: 190). Tai reiškia, kad jos yra atsakingos už transcendentalinio lauko dinaminį procesus, nedeterminuotus tapatybės logikos, bet esančius nuolatiniame kitime, dar daugiau, jos pačios retroaktyviai užtikrina šio lauko dinaminį pavidalą ir leidžia jame vykti sąveikoms bei judėjimams.

Nors idėjos yra realybės dalis, visgi jos apibrėžiamos per virtualumo subordinaciją realybei, priešinamą aktualumui, į kurią pereinama atlikus daugybiškumų susiejimo vieno su kitu ir jų sutelkimo operacijas. Šis virtualumas pasirodo kaip realybės pagrindas, ant kurio yra produkuojama egzistencija (Deleuze 1994: 211), ir tuo pačiu metu tai yra bepagrindiškumo sritis, per kurią atveriamas transcendentalinis laukas paties pagrindo steigčiai.

Čia susiduriame su dviejų terminų įvestimi: bepagrindiškumu ir pagrindu (Deleuze 2015). Pirmasis jų yra reikalingas siekiant mąstyti daugybiškumus kaip nedeterminuotus judėjimus, pasireiškiančius idėjų determinacijose, kurie pasirodo kaip fundamentalios skirtumo ontologijos dalis. Antrasis iškyla kaip bepagrindiškumo įteisinimas einant transcendentalumo genezės keliu. Pagrindas reiškiasi ir kaip tam tikros srities determinacija, įsteigianti būtinybės santykį. Todėl transcendentalinio lauko pagrindas ne tik apibrėžia tolesnius reprezentatyvius išplėtumus, bet ir yra savo paties pagrindas, izoliuotas savireferencijoje, kaip įtvirtinančioje naujų skirtumų pagrindų produkcijas. Siekiant atsekti praleistą kantišką žingsnį, čia ieškoma transcendentalumo pagrindo, kuriame atsiskleidžia genetinis judėjimas link begalinio regeso, kuris išsprendžiamas transcendentalinį lauką paverčiant neperžengiama imanencijos zona, t. y. genezėje slypintį dinaminį charakterį renkama sudaiktinti kaip pagrindą be galimybės jį peržengti. Tokiu būdu transcendentalumas transcendentaliniame empirizme priimamas kaip ontologinio prieš reprezentaciją einančio lauko pagrindas, kur epistemologinė reprezentacijų dimensija iškyla tik objektų aktualizacijos metu. Jeffrey'is Bellas į Deleuze'o ontologiją žvelgdamas iš Bruno Latouro pozicijos teigia, kad tik tada, kai substancinis daugybiškumas yra aktualizuojamas, jis tampa konsonantiškas reprezentacijos logikai, ir tik tuomet galime kalbėti apie apibrėžtą dualizmą tarp autonomiško daikto savaime ir koreliacionistinio *savaime–mums*, tarp realizmo ir antirealizmo (Bell 2011: 15). Deleuze'o manymu, šis problematinis laukas yra tiek objektyvi žinojimo kategorija, tiek objektyvi būties rūšis (Deleuze 2004: 65). Todėl čia skirtis tarp realizmo ir antirealizmo, atrodytų, iš tiesų yra neįmanoma.

TRANSCENDENTALUMAS IAINO HAMILTONO GRANTO TRANSCENDENTALINIAME MATERIALIZME

Grant'o transcendentalinio materializmo projektas atsižvelgia į anksčiau minėtąjį realizmo apibrėžimo kriterijų, kur realybė yra suprantama ne kaip tam tikra kokybinė apibrėžtis, o greičiau kaip nuo jos nepriklausomas autonomiškas darinys. Jo manymu, svarstant mąstymo ir būties santykį, verta prisiminti Parmenido tezę apie šių buvimą kartu. Čia galima pastebėti dažnai iškylančias dvi interpretacines tendencijas: 1) subjektyvistinė – kur kažkas postuluojuama apie mąstymą; 2) substanyvistinė – kur kažkas postuluojuama apie būtį (Grant 2009a: 284). Abiem atvejais susiduriama su tam tikros kokybinės apibrėžties pateikimu esencializuojant vieną iš dviejų galimų narių. Tuo tarpu, pasak Grant'o, jeigu norime atsekti galimą mąstymo genezę, turime kalbėti apie gamtą, priešastingai įgalinančią mąstymą ir savaime nelokalizuojamą jokiam duotame subjekte-substancijoje (Grant 2009a: 299). Čia

vadovaujamosi hėgeliška mintimi, jog gamta gali bŭti tik subjektyviai determinuota ir pati yra bŭtinai objektyviai nedeterminuojama (Grant 2009b: 441). Siŭloma mąstyti apie transcendentalumą, kaip kylantį iš gamtos, kaip realybės savaime, negalimos bŭti totalizuotos, bet ūztikrinančios koreliacionizmo peržengimą.

Grantas neatmeta bŭtinybės keliant klausimus apie realizmo galimybę kartu ūzduoti klausimą ir apie idealizmo, pasireiškiančio transcendentalumo iškilimu, bŭtiną integraciją į realybės struktūrą, tačiau siŭlo šį svarstyti genetinės logikos bŭdu, kaip pasirodantį vėliau konkretizuojančia forma ir tuo pačiu metu netgi atliekantį visos formalizacijos funkcinį vaidmenį. Tokiu bŭdu mąstymas nėra pašalinamas iš dalyvavimo realybėje, bet suprantamas kaip integralus transcendentalumo veikimas gamtoje. Šie gestai realybės atžvilgiu atliekami pasitelkiant pozicionavimo operacijas, kurios yra suprantamos kaip determinacijos savyje ir todėl nieko objektyviai neteigiančios.

Grantas vadovaudamasis Schellingo transcendentalinio idealizmo tradicija pažymi pagrindo ir bepagrindiškumo mąstymo svarbą. Čia pagrindas atstovauja paaiškinamajam ir determinuojančiam principui, o bepagrindiškumas yra suprantamas kaip kontingencijos įvedimas, bŭtinai tolesnės aktualybės determinacijai ir einantis prieš ją. Tik, priešingai nei Deleuze'o atveju, bepagrindiškumas nėra dedamas į transcendentalumo zoną, o seka iki jo ir su pagrindu santykiauja kaip antecedentas su konsekventu. Transcendentalumo veikseną leidžia kalbėti apie bepagrindiškumą, kaip implikuotą jame, bet tuo pačiu metu verčia į jį žvelgti kaip esantį prieš bet kokį pagrindimą, nes pats transcendentalumas yra siŭlomas mąstyti ne kaip pagrindas bepagrindiškumui, o kaip pagrindus konstruojantis pagrindas. Tai, kas yra prieš reprezentaciją einančiame lygmenyje, šioje situacijoje – bepagrindiškumas, netampa atkuriamas, nes tai yra prieš reprezentaciją, – visa, su kuo susiduriame savo fenomenalioje patirtyje, yra apibrėžta bepagrindiškumui asimetriško pagrindo. Genetinė pagrindo paieška, nors ir išduoda bepagrindiškumo dalyvavimą negalint atrasti transcendentalumą grindžiančio pagrindo, vis dėlto nėra substancializuojama transcendentalinio lauko savipakankamumu, bet čia yra priimamas jo neapibrėžtumas, t. y. bepagrindiškumas savaime, kaip gamtą atstovaujantis principas, nurodantis į transcendentalumui neprieinamą teritoriją.

Pats transcendentalumas iškyla iš gamtos ir steigia aktualizacijas įgalindamas idealų atsiskyrimą nuo gamtos ir taip įtvirtina reprezentavimo galimybę (Grant 2011: 13). Todėl transcendentalumas, nors ir egzistuojantis gamtoje, leidžia paaiškinti ir ūztikrinti reprezentavimo procesą jo paties nekvalifikuojant kaip paties nereprezentatyvumo. Jis ūztikrina konkrečių determinacijų galimybę. Svarbu pažymėti, kad čia negalime kalbėti apie transcendentalumo kuriamiems pagrindams suteikiamą vien idealų statusą, idealizmas suprantamas tik kaip atsiskyrimo veiksmas, neleidžiantis galutinai prieti bepagrindiškumo ir jo apibrėžti. Tai turi bŭti

traktuojama idealiai, nes pats atsiskyrimas nenustoja vykti pačioje gamtoje, kitaip tariant, transcendentalumas nėra svetimas gamtai, bet yra jos pačios dalis. Atsižvelgdamas į šią pastabą Grantas nurodo, kad tai, ką galima pasakyti apie pagrindą, nėra susiję su jo apibrėžtimi kaip vienareikšmiškai logine ar materialia. Pagrindas užtikrina tik vienas po kito einančių pagrindimų (loginių) ir priešasčių (materialių) judėjimą (Grant 2010: 66), kur jie turi būti mąstomi kaip galimi faktine prasme, nes yra gamtoje ir yra nereprezentuojami, nors tuo pačiu metu kaip galimi transcendentaliniu požiūriu, nes yra fenomenaliai besireiškiantys.

Schellingo filosofijoje galime pastebėti jo naudojamas sąvokas, skirtas įvardyti būtiną antecedento ir konsekvento ryšį, t. y. *prius*, atitinkantis tai, kas eina pirma ir gali būti suprantama pagal dinaminio produktyvumo apibrėžimą, ir *posterius*, kuriuo pavadinama tai, kas seka po to ir pasirodo produktų pavidalu. Pagrindas apibrėžia produktus kaip kuriamus produktyvumo, o transcendentalumas kaip pagrindų konstravimo pagrindas pats gali būti suprantamas kaip produktas, išskylantis visų formų formos pagrindu ir iš to, kas negali būti produkuota, t. y. paties produktyvumo (Grant 2011: 17).

Grantas teigia, kad mintis pasirodo kaip pati judėjimo dimensija, kurios dimensionalumo pagrindas tampa problema, ir tokiu būdu atsiranda jų totalybė kaip dimensionalumo artikuliacija (Grant 2013: 35). Tad transcendentalumas suteikia galimybę produktyviai apibrėžti produktus, jiems atskleidžiant fenomenalias dimensijas. Per transcendentalumą reiškiasi produktyvumas, nes transcendentalumas yra gamtos dalis, kurioje bepagrindiškumas yra produktyvumo šaltinis. Produktyvumo vartoseną leidžia atkreipti dėmesį į dinaminį transcendentalinio materializmo aspektą. Šioji dinaminė samprata nurodo realizmo ypatumus, žyminčius statiškų esinių pakeitimą jėgomis. Tik čia jėgų fizika, kaip priklausoma nuo bepagrindiškumo, tuo pačiu metu negali būti vienareikšmiškai apibrėžiama rezonansiniu pavidalu. Kitaip tariant, dinamika, nors ir pasirodanti per konkrečius pavidalus, savyje turi galimybę būti kitaip ir tuo išpildo ontologinį reikalavimą būti kontingentiška (egzistuoti ir neegzistuoti, būti teigiamai ir neigiamai). Taip galime pamatyti čia veikiančią epistemologinį trūkį, neleidžiantį prieš reprezentaciją einančios būklės įvertinti kaip kažko daugiau negu tik pasirodančios vėliau atsirandančiame transcendentalume. Todėl visada yra teisėta galimybė suklysti, nors pati klaida taip pat yra įskaitoma į gamtos būtį jau transcendentalinio pagrindimo būdu.

INTERNALISTINĖS IR EKSTERNALISTINĖS ONTOLOGIJŲ REALIZMAS

Kaip jau buvo minėta darbo pradžioje, realizmas gali būti suprantamas kaip autonomiškos realybės teigimas be jokių kokybinių apibrėžčių. Realybės ontologiškumas

turi būti matuojamas ne konkrečiu apibrėžimu, bet pirmiau einančiu savarankiškumu, įgalinančiu kalbėti apie jos faktiškumą esiniams egzistuoti arba neegzistuoti. Epistemologiniu požiūriu čia susiduriame su reprezentacijos ir nereprezentuojamumo nariais, kurie užtikrina su ontologija susietą reprezentacijų pasireiškimą ir tuo pačiu metu nurodo į negalimybę absoliutizuoti koreliacijos per nereprezentuojamumo atpažinimą. Tiek Deleuze'o, tiek Grant'o filosofinių projektų atžvilgiu aptinkame pagrindo ir bepagrindiškumo konceptus, žyminčius šių dėmenų sąveiką, užgimstančią transcendentalumo problemoje. Tik transcendentalinio empirizmo atveju galime pastebėti, jog pagrindo ir bepagrindiškumo ryšys yra svarstomas tarpusavio imanencijoje, kur siekiant atsekti pirminę, transcendentalumą grindžiančią, genezę pats bepagrindiškumas, kaip genezės išraiška, įgalinanti skirtumo logiką, yra paverčiama transcendentaliniame lauke esančia sąlyga. Tuo tarpu transcendentalinis materializmas, susirūpinęs ta pačia transcendentalumo genezės problema ir jo pagrindo klausimu, bepagrindiškumą implikuoja į transcendentalinę veikseną ir kartu jį pateikia kaip esantį anapus pagrindo, todėl nuolatos užtikrinantį buvimą iki transcendentalinės galimybės.

Dviejų dėmenų dalyvavimas Grant'o yra pastebimas kaip svarbi postmodernistinė įžvalga apie disjunktyvios sintezės tarp to, kas sąmoninga, ir to, kas nesąmoninga, persidengimą visoje gamtoje (Grant 1998: 37). Tad Deleuze'as, atpažindamas pastarąjį dualizmą tarp reprezentatyvumo ir prieš reprezentaciją einančią būklę, kartu pateikia ir savitą gamtos filosofijos variantą. Kalbėdami apie gamtos filosofijos interpretacijas turime atsižvelgti ir į iš čia kylantį realizmą. Tad aktualu atsakyti į klausimą: apie kokį realizmą kalba Deleuze'as? Akivaizdu, kad bepagrindiškumą vertinant per imanentišką santykį su pagrindu liekame koreliacionistiniame rate, kuriame realybė neperžengia transcendentalumo, bet yra paties transcendentalinio lauko esatis. Nereprezentatyvumas yra pašalinamas kaip transcendentalumą pagrindžianti galimybė antecedento buvimu prieš. Kyle'o Novako pastebėjimu, Deleuze'o filosofinis projektas turi būti laikomas neontologiniu, kadangi jo tikslas nėra atsakyti į tai, kas yra. Vietoj to jis atskleidžia tam tikrą santykį tarp mūsų veiksmų ir to, kas mums yra duota. Taip yra paaiškinamas subjektyvumas, išreiškiamas konjunktyvia funkcija, o ne disjunktyvumu, kurio reikia spręsti koreliacionizmo ir realizmo atskirties problemai (Novak 2021: 25–26). Todėl transcendentalinio empirizmo teritorijoje turėtume svarstyti ne tokio realizmo galimybę, kuri yra susieta su eksternalistine disjunktyvia išraiška, o daugiau atsižvelgti į internalistinių determinacijų raišką kaip realybės pagrindą. Tai, kas gali būti įvertinta kaip neontologija eksternalistiniu požiūriu, iš internalistinės perspektyvos pateikia pakankamos ontologijos variantą.

Be abejonės, svarstant internalistinės ontologijos imanentiškumą, eksternalizmo galimybė, atrodo, nelabai įmanoma. Tačiau ar, iš tiesų, čia negalime pastebėti veikiančio disjunktyvizmo? Mūsų manymu, jis aptinkamas tada, kai yra keliamas

epistemologinio pagrindimo klausimas apie reprezentacijų ir nereprezentuojamumo skirtumą. Deleuze'as bepagrindiškumą ir pagrindą laikydamas tarpusavio konjunkcijoje įveda ganėtinai aiškų skirtumą tarp to, kas yra reprezentuojama, ir to, kas eina prieš reprezentaciją, iš abiejų pusių išreiškiamą apibrėžimo būdu. Kitaip sakant, tiek reprezentatyvumas, tiek prieš reprezentaciją einanti būklė yra apibrėžiami ir taip tai, kas eina prieš reprezentaciją praranda savo epistemologinę nereprezentuojamumo funkciją. Abu santykio nariai įvardijami kaip pažinūs, nors tik vienas iš jų patenka į reprezentacijos sritį. Reprezentacija suteikia atpažinimo ir konceptualizacijos galimybę, tad tai, kas eina prieš reprezentaciją turėtų būti atribotas nuo šios galimybės, visgi prieš reprezentaciją einanti sritis yra konceptualizuojama daugybiškumą ir skirtumo logika. Tad reikėtų pastebėti, jog čia įsiterpia kitas disjunktyvus narys, apibrėžiantis reprezentaciją, kuris gali būti suprantamas kaip reprezentacijos reprezentacija ne metareflektyviu, o normatyviniu lygmeniu, leidžiančiu įsteigti tam tikrą realybės versiją. Grantas pastebi, kad Deleuze'as išlaiko dviejų pasaulių metafiziką eticizacijos būdu (Grant 2006: 192). Tai atliekama įvedus atitinkamą kokybinę kvalifikaciją į dinamizmo sampratą. Dinamiškai veikiančios jėgos yra apibrėžiamos kaip aktyvumas, determinuojantis po jo aktualybėje kylančias reprezentacijas, nes skirtumas, veikiantis idėjų virtualumą, yra grindžiamas jo negalimybe būti kitaip, kaip tik būti pozityviai. Transcendentalinio empirizmo dinaminė samprata yra grįsta produktyvumo, kaip tvirtinimą steigiančio principo, pozicija, kuri priešinama tapatybinei ir negatyviai logikai. Tokiu būdu jėgos yra apibrėžiamos kaip būtinai aktyvios. Taip internalioje ontologijoje pastebime čia galiojančią konjunktyvaus santykio veiklą, siekiančią apibrėžti jau konkrečią erdvę, kaip priklausomą nuo fichtiškosios veiksmo ir atoveiksmio priešastinės sekos, užtikrinančios navigaciją praktikoje.

Eksternalioji ontologija (pavyzdys aptinkamas Grantas, sekančio Schellingo mintimi, filosofijoje) siekia atrasti koreliaciją, peržengiančią realizmo metodologiją, ir todėl yra suinteresuota faktiškumo bei fizikalumo analitika, paremta ne praktine sfera. Pradedant nuo nereprezentuojamo bepagrindiškumo, čia bandoma svarstyti gamtos filosofijoje veikianči logika. Beno Woodardo pastebėjimu, Schellingo filosofija priešingai įvykio filosofijoms (kaip Deleuze'o ir Badiou atvejais) yra daug labiau skeptiška žmonių galimybei mąstyti šį įvykio statusą (Woodard 2019: 148). Įvykis gali būti suprantamas kaip bepagrindiškumas, čia pasirodantis ne tik ontologiniu pavidalu, bet ir kaip radikalus epistemologinio nereprezentuojamumo įsiveržimas antecedento buvimu prieš. Tad eksternalistinė ontologija yra susieta su koreliacionizmo galimybės, o ne būtinybės santykiu, pasireiškiančiu realistine būties autonomija. Koreliacionizmas pasirodo kaip išvestinis produktas, atsirandantis vėliau konsekvento, einančio po antecedento. Todėl Grantas atkreipia dėmesį į tai, kad organizacija (pas Deleuze'ą suprantama kaip determinacija, vykstanti tarp daugybinių ryšių) taip pat turi būti

išvesta iš originalios jėgų antitezės ir tokiu būdu yra vėlyvas, o ne pirminis produktas (Grant 2006: 203). Taip galima svarstyti nuo dviejų pasaulių metafizikos išlaisvintus natūralistinius teiginius, priklausomus nuo gamtoje veikiančios nereprezentatyvios dinamikos. Čia nesusiduriame su dviejų pasaulių metafizikos modeliu, nes antecedentas ir konsekventas negali būti kartu somatizuojami ir todėl reprezentuojami. Antecedentas pasižymi produktyvumu kaip nereprezentatyvia pirmine ontologinės tapatybės dalimi ir todėl pats savaime nėra konkretizuojamas produktas, įgyjantis reprezentacinę raišką, priešingai nei konsekventas, atliekantis būtent pastarąją funkciją. Sekdamas šia Schellingo natūrfilosofijos interpretacija, Grantas teigia, kad Schellingas pačios gamtos negali pozicionuoti kaip objekto, o tai yra įmanoma tik kalbant apie transcendentalinius objektus (Grant 2006: 205).

Atsižvelgiant į atliktą analizę galime teigti, jog šiuolaikinė realizmo problematika, siekianti įveikti koreliacionizmą, yra daugiau siejama su eksternalistine ontologija, tačiau nors čia ir realybė imama vertinti kaip autonomiška būtis, vis dėlto klausimas apie transcendentalumą turi būti integraliai įtraukiamas į paties realizmo sampratą kaip galimybė, o ne būtinybė. Būties nepriklausomybė nuo mąstymo gali būti išvengiama Granto transcendentalinio materializmo svarstymuose, kur ji yra suvokiama kaip epistemologinio nereprezentuojamumo dalyvavimas antecedentu po jo einančiuose konsekventuose, kur pasireiškia tam tikrais produktų apibrėžimais, kurie leidžia toliau atitinkamai kvalifikuoti būtį. Atitinkamą būties kvalifikaciją galime aptikti Deleuze'o transcendentalinio empirizmo internalistinėje ontologijoje, kurioje yra atsižvelgiama į reprezentatyvų dinamikos pasireiškimą, galimą išreikšti praktikos pavidalu bei įgalinančiu ir paaškinančiu veikimo operacijas tam tikrame apibrėžtame ir apibrėžiamame lauke.

LITERATŪRA

- Bell, Jeffrey. 2011. Between Realism and Anti-realism: Deleuze and the Spinozist Tradition in Philosophy. *Deleuze Studies*, nr. 5 (1), 1–17. DOI: 10.3366/dls.2011.0002.
- Deleuze, Gilles. 1994. *Difference and Repetition*. Transl. Paul Patton. New York: Columbia University Press.
- Deleuze, Gilles. 2004. *The Logic of Sense*. Transl. Mark Lester. London: Continuum.
- Deleuze, Gilles. 2014. *What is Grounding?* Transl. Arjen Kleinherenbrink. Grand Rapids: &&& Publishing.
- Grant, Iain Hamilton. 1998. *Schellingianism & Postmodernity: Towards a Materialist Naturphilosophie*. Paideia.
- Grant, Iain Hamilton. 2006. *Philosophies of Nature After Schelling*. London, New York: Continuum.
- Grant, Iain Hamilton. 2009a. "All Things Think" Panpsychism and the Metaphysics of Nature. In *Mind that Abides: Panpsychism in the New Millennium*. Ed. David Skrbina. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Grant, Iain Hamilton. 2009b. *Prospects for Post-Copernican Dogmatism: The Antinomies of Transcendental Naturalism*. In *Collapse V*. Ed. Damian Veal. Falmouth: Urbanomic.
- Grant, Iain Hamilton. 2010. *Does Nature Stay What-it-is?: Dynamics and the Antecedence Criterion*. In *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*. Melbourne: re.press.

Grant, Iain Hamilton. 2011. Movements of the World: The Sources of Transcendental Philosophy. *Analecta Hermeneutica* 3, 1–17.

Grant, Iain Hamilton. 2013. How Nature Comes to be Thought: Schelling's Paradox and the Problem of Location. *Journal of the British Society of Phenomenology*, nr. 44 (1), 25–44. DOI: 10.1080/00071773.2013.11006786.

Meillassoux, Quentin. 2008. *After Finitude: An Essay on the Necessity of Contingency*. Transl. Ray Brassier. London, New York: Continuum.

Novak, Kyle. 2021. *Gilles Deleuze's Non-Ontological Philosophy*. Ph. D. thesis, University of Guelph.

Woodard, Ben. 2019. *Schelling's Naturalism: Motion, Space and the Volition of Thought*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Adas Diržys
Vytautas Magnus University, Lithuania

REALISM OF INTERNALISTIC AND EXTERNALISTIC ONTOLOGIES: GILLES DELEUZE'S
TRANSCENDENTAL EMPIRICISM AND IAIN HAMILTON GRANT'S TRANSCENDENTAL
MATERIALISM

SUMMARY. This paper deals with two different interpretations of realism: Gilles Deleuze's transcendental empiricism and Iain Hamilton Grant's transcendental materialism. While both of them have an integral orientation towards reevaluation of transcendental and not elimination of it from the inquiries of realism, they differ between themselves by having different qualifications of reality and different meanings of transcendental in effect. I argue that they could be reconciled by treating transcendental empiricism as an internalistic and transcendental materialism as an externalistic versions of ontologies.

KEYWORDS: realism, empiricism, materialism, ontology, transcendental.